

SZAKOSZTÁLYI ÉRTESEITŐ.

Már régen érzett szükség volt egy olyan egyesület alakítása Kolozsvárt, mely egyik élő központja legyen a bölcselet-, nyelvészet- és történelmi tudományok mezején munkálkodó azon szakférfiaknak, kiket a közelben vagy távolban az élet különféle szálai hazarészünkhöz fűznek.

Mik indokolták az ilyen egyesület alakítását?

Egyfelől azok az általános elvek, melyek az egyletek jelentőségét alkotják; melyeknél fogva a társas életre hivatott emberek egyesülve nagyobb mértékű, igazibb, életrevalóbb eredményeket bírnak fölmutatni, mint ha elszigetelve küszködnek. Ha az emberi tevékenység valamely ágában nagy horderejű a társulás: a tudományos munkálkodás terén bizonyára az: hatalmas kelesztője az eszméknek, nélkülözhetetlen támogatója az ismeretek összegyűjtésének. Eszme eszmét szokott kelteni s a gondolatok, hol csoportosan születnek, mint az erdők fái, egymást hozva létre, támogatva, egymást nagyra növelik, az egek felé ragadják! Egy erőteljes tudományos egyesület élő és életet adó intézmény, hatása annyival magasabb rendű az ismereteknek a 'holt betűk útján való terjesztésénél, mint a mennyivel magasabb rangú a legegyszerűbb organismus a legbonyolultabb szerkezetű gépnél. Honnan e csodás hatás? Az élettől; a társaságra termett emberi szivektől, melyek hasonfelekkel találkozáva megnyilatkoznak, rokon- s ellenszenv szerint fölmagasztosulnak vagy férfias küzdelemre gyulnak; az emberi elmék lángjától, melyet egymagában talán a könnyű fuvallat is kiolthat, de a mely egyesülve életet adó s ha kell, irtó lángoszloppá tornyosul, melyet a fürgeteg többé kioltani nem, csak hatalmasabbá bír tenni! És ki ne ösmerné az élő példa hatását? Ki ne ösmerné az élő szó bűvös varázsát? A betűt olvassuk, megjegyezzük s elfeledjük, — a szívből jövő szó szívünkig hat s ott ragad.

Nagy a tudományos egyesületek jelentősége ma, midőn a tudásnak folyton újabb és tágasabb mezei vésnek munka alá, mi okvetlenül a munkafelosztást vonja maga után s ez aztán csak társulatilag vezethető kellő magasságból. De a tudás mezeinek kitérülése nem szün-

tette meg azok összefüggésének szükségét s egyik szak munkása segítséget vár a másiktól. S hol lelhetné ezt meg könnyebben, mint a rokon szakok művelői személyes érintkezésének tért adó egyesületekben?

De a felsorolt általános elvek mellett különös tekintetek is sürgették egyletünk megalakítását. Kolozsvárt, egy egyetem és annyi különféle tanintézet székhelyén, egyfelől sok kipróbált bajnoka van a tudományosságunknak, kik örömmel fogadják, ha munkásságuknak új tér nyílik, másfelől még több olyan fiatal erő van, mely támogatást igényel. Az egyetemi tanfolyam utolsó éveit végző ifjak közt mindig találkoznak olyanok, kik tudományos munkáikkal a nyilvánosság elé sikerrel léphetnek, az eltávoztak pedig inkább számítnak kedvező fogadtatásra, bátorító buzdításra, ott, hová őket is a mult emlékei fűzik. Továbbá, a kinek alkalmá van bepillantani tudományos életünkbe, könnyen észre veheti azt a sajnálatra méltó jelenséget, hogy egymás munkásságáról többnyire csak a végeredménynél veszünk tudomást, de a műhelyben végzett munka közben nem keressük fel egymást. Pedig gyakran meg rövidíthetné egyik tapasztalata a másik fáradozását, gyakran igen sokat használhatna egyik a másiknak egy olyan adat közlésével, melyhez az illető talán könnyű szerrel vagy épen véletlenül jutott s melyet a maga különös szakmájában talán nem is értékesíthet, de a rokon tárgy művelője hálával fogadna. És aztán hány olyan végezni valója van a tudományos buvárkodásnak, mihez egyes ember hiába fog, míg többek egyesített ereje könnyű szerrel megold.

Végre hazai tudományosságunk érdekében szükséges minden alkalmat megragadni, melylyel szaporítani lehet a központokat, hiszen az ösmeretek végtelen kincses háza annál fenségesebben adja vissza a reávetett sugarakat, minél több oldalról nyújtjuk feléje fáklyánkat!

Az ilyen gondolatokkal tervezett egyesületnek, szerencsére, nem kellett hosszasan jámbor óhajtságának maradnia. Az Erdélyi Múzeum-Egylet anyagi és szellemi tőkété könnyűvé tette a kezdetet s biztosítékot nyújt a jövő iránt. Ezen, hazarészünk történelmében oly emlékezetes szerepet játszott egylet már régebben magába fogadta a Kolozsvárt alakult orvos- és természettudományi társulatot s ezzel azon múzeum-egyleti tagok, kiknek munkaterével megegyezett, a Múzeum-Egylet orvos- és természettudományi szakosztályát alakították meg. Majd mozgalom indult meg, hogy ugyancsak a Múzeum-Egylet kebelében az illető tagok csoportosulása útján bölcsélet-, nyelv- és történelemtudományi szakosztály alakíttassék, oly formán, hogy lehetővé váljék a múzeum-egyletinél csekélyebb tagsági díj mellett nem múzeum-egyleti tagok csatlakozása is. Ennek folytán 1883 okt. 18-dikára egybehívott értekezleten meg is alakult a szakosztály, többek közt annak a hangsúlyozása mellett, hogy a lassú, de annál intenzívebb fejlődés elvét tartva szem előtt, a minden ízében kidolgozott külső szervezkedéssel való kezdés helyett, egyenesen a fő cél felé törekszik s munkához fog.

S így elnökének dr. Hóman Ottó egyet. ny. r. tanárt, titkárnak pedig dr. Schilling Lajos egyet. ny. rendkívüli tanárt választván meg, hozzá fogott felolvasó ülések tartásához, melyek lefolyásáról lennebb lesz szó.

Az 1883 november hó 28-dikán tartott ülésben az alább közlendő szabályzat is megállapított, annak kijelentése mellett, hogy csak fokozatosan és szükség szerint fog életbe léptettetni. Mult évi december hóban az elnök és titkár aláírásával felhívás küldetett szét egyfelől a muzcum-egylet illető tagjaihoz, annak megtudása végett, hogy kívánnak-e a szakosztályba soroztatni? Másfelől csatlakozásra hívtak fel azon művelői a szakosztály tárgykörébe tartozó tudományoknak, kikről föltehető volt, hogy hajlandók sorainkba lépni. E felhívásokra eddigelé a következők jelentkeztek tagokul s jelentettek be és választattak meg részint a f. évi jan. 12-ikén, részint a február 16-dikán tartott keblí zárt ülésen:

Mint muzcum-egyleti tagok a szakosztályba soroztattak be:

Dr. Brassai Sámuel nyug. egyet. ny. r. tanár. dr. Felméri Lajos egyet. ny. r. tr, dr. Ferenczi Zoltán egyet. m. tr, dr. Finály Henrik egyet. ny. r. tanár, Frits Albert ügyvéd, dr. Groisz Gusztáv, dr. Hóman Ottó, dr. Kolosvári Sándor egyet. ny. r. tanárok, Páll Sándor kir. tankerületi főigazgató, dr. Schilling Lajos egyet. ny. rendkívüli tanár, dr. Szabó Károly egyet. ny. r. tanár, Szabó Sámuel ref. gymn. tanár, dr. Szamosi János és dr. Szász Béla egyet. ny. r. tanárok, mind Kolozsvárt.

Évenként 3 forintot fizető helybeli tagjai a szakosztálynak: Boros György unit. gymn. tanár, dr. Csernátoni Gyula ref. gymn. segédtanár, Fazakas József tanító-kép. tanár, Geréb Márton ref. gymn. tanár, dr. Gergely Sámuel okl. tr, dr. Gocs Jenő, Hegedüs István ref. gymn. tr, Kiss Sándor felsőbb keresk. isk. igazgató, Kozma József tanítónő-kép. igazgató, Kovács János unit. gymn. igazgató, dr. Lehman Róbert keresk. isk. tanár, dr. Mika Sándor egyet. m. tanár, Nagy Alajos kath. főgymn. tanár, dr. Óvári Kelemen egyet. ny. r. tanár, Sándor József hírlapíró, dr. Szilasi Gergely egyet. ny. r. tanár, dr. Török István ref. gymn. tanár, dr. Vajda Gyula kath. gymn. igazgató, Váradi Károly kir. tanfelügyelő, Vörös Sándor gazd. tanint. igazgató.

Évenként 2 forintot fizető vidéki tagjai a szakosztálynak: Adorján Miklós áll. képezdei gyakorló tanító Csurgón, Balásy Dénes okl. tanár Tégláson, Baligó János kegyesr. főgymn. r. tanár Szegeden, Bessenyei József gymn. tanár Maros-Vásárhelyt, Bodó Ádám gymn. tr Maros-Vásárhelyt, Bodola László ref. gymn. tr. Csurgón, dr. Boros Gábor kir. főgymn. tr. Nagy-Szebenben, Breán Kázmér gymn. tr. Krasso-Lugoson, Burnácz Ernő gymn. tr Brassóban, Cserci József kegyesr. tanár Nagy-Kanizsán, Farkas Robert prem. r. tanár Kassán, Farnos Dezső okl. tanárjelölt Lugoson, dr. Ferenczi Alajos gymn. tanár Zentán, Fogarasi Albert Bethlen-főisk. tanár N.-Enyeden, dr. Fülöp Adorján

gymn. tanár Zentán, dr. Gerecze Péter áll. főreálisk. tr. Pécssett, Jánosy Béla r. kath. főgymn. tr. Székely-Udvarhelyt, dr. Keil Alajos prem. r. tanár Kassán, Kondor József főgymn. tanár Csurgón, Kónya Ferencz ref. gymn. tr. Miskolczon, Kottasch L. Rudolf tanár N.-Váradon, Liechtenegger József főgymn. tr. Nagy-Beeskereken, G. Mihálcz Ödön főgymn. tr. Miskolczon, Nagy József ref. gymn. tanár Csurgón, Nicóra Vincez főgymn. tr. Fiumében, Nyáry József kegy. r. áld. pap és főgymn. tr. Nagy-Kanizsán, Pirchala Imre II. ker. k. kath. gymn. tr. Budapesten, Schmidt János gymn. tr. Pécssett, Schlatter Alfréd prem. r. tr. Kassán, Szabó Barna ref. gymn. tr. Miskolczon, Szárnovszky Ede kegy. r. tr. Nagy Kanizsán, Szilágyi Gyula Bethlen-főisk. tr. N.-Enyeden, Torma Zsófia Szászvároson, Ponori Thewrewk Emil egyet. ny. r. tanár Budapesten, Turbucz Ferencz Deésen, Dr. Vajda Emil áll. főreálisk. tr. Székely-Udvarhelyt, Váró Ferencz Bethlen-főisk. tr. N.-Enyeden, Vida Károly főgymn. tr. Csurgón, Zsoldos Benő gymn. tanár Sárospatakon. Szám szerint:

Helybeli tag	34.
Vidéki „	39.
Összesen	73.

Nem akkora szám, melynél nagyobbat nem kívánhatnánk, de bizton hiszszük, hogy egyletünk komoly törekvései, — reméljük — sikerei mind többeket fognak ügyünknek megnyerni!

Már a tagoknak fenn közölt számával és a mutatkozó munkássággal szemben is szükségesnek látszott a szabályzat 17. §-ben említett kiadványokról gondoskodni, ezek s a folyó ügyek intézése végett a 8. §-ben körülírt választmányt megalakítani. Minél fogva a f. évi február hó 16-dikán tartott keblbi zárt ülésen alelnöknek közfelkiáltással dr. Felméri Lajos egyet. ny. r. tanár, választmányi tagokká pedig szótöbbséggel Hegedüs István ref. gymn. tanár, dr. Szamosi János egyet. ny. r. és dr. Ferenczi Zoltán egyet. magán tanárok választottak meg. Az így megalakult választmány feladatul nyerte, hogy a rendes folyó ügyek vezetése mellett, tekintettel arra, hogy az egylet időközi folyóirat kibocsátására még nem vállalkozik s így a szabályzat 17. §-ben meghatározott szerkesztőt és szerkesztő bizottságot sem választja még meg, de a felolvasott tudományos dolgozatokat kinyomatni óhajtja: gondoskodjék a kinyomatás körüli teendők végzéséről, kivált pedig gyakoroljon maga bírálatot a felett, hogy a kiadásra benyújtott munkák méltók-e a kinyomatásra vagy nem? A választmány február 25-dikén tartott ülésével meg is kezdte működését s ekkor hozott határozatai közül szükségesnek tartom megemlíteni a következőket. A szakosztály kiadványai füzetenként, alkalom szerint fognak megjelenni, határozatlan számban és egyenként határozatlan terjedelemben, de minden évben összesen 20 nyomtatott iven, mire nem tagok évenként két forinttal fizethetnek elő; tartalmazni fogják az üléseken felolvasott, ki-

adásra benyújtott s erre érdeemesnek ítélt dolgozatokat, valamint rövid tudósításokat az egyesület életéről. Írói tiszteletdíjul egyelőre eredeti munkáért ivenként 25 frt, fordításért 16 frt állapított meg.

Szakülés, a milyen az 1883 okt. 19-diki értekezlet határozata szerint minden hó második szombatján tartandó, eddigelé 5 volt. Az 1883, nov. 19-dikén tartott ülésen először dr. Szabó Károly ösmertette „Régi magyar könyvtára“nak sajtó alatt levő II. kötetét, mely az 1473 és 1711 közt megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok jegyzékét tartalmazza s melyet szerző az orsz. magyar iparművészeti muzeum részéről 1882-ben rendezett könyvkiállítás alkalmával nyert felhívás következtében készített el. Figyelemre méltó, hogy míg a mintegy 1900 címet tartalmazó I. rész tizennyolcz évi szorgalmas gyűjtés eredménye, a 2500 címet tartalmazó II. rész aránylag oly rövid idő alatt készült el. A kedvező eredmény magyarázata az, hogy a munka nagyja még a kiállítás alatt a kiállított nyomtatványok után készült el. Az így összeállított és a közokt. Minister uró nmlga által kinyomatott jegyzék megküldetett a hazai könyvtáraknak, oly czélból, hogy értesítsék Szabó Károlyt azon nyomtatványokra nézve, melyek címei a jegyzékben nem fordulnak elő, de a melyek az illető könyvtárakban megvannak. Összesen harmincznégy könyvtár teljesítvén a megbizatást, kitűnő bibliographusunk úgy értékesíthette páratlan szakismeretét, hogy műve II. részével még teljesebb munkát adhat irodalomtörténészeink kezébe, mint a minő volt a magában oly kitűnő I. rész. Előadó szerint bár jóval magasabb összegekre rug az 1711 évig hazánkban megjelent latin, német, szláv stb. nyelvű nyomtatvány, mint a magyar, de ezen idegen nyelvű nyomtatványok tartalom tekintetében messze mögötte maradnak a XVI. sőt XVII. századból származó magyar nyelvű nyomtatványoknak. Előbbiek már terjedelem tekintetében is kisebbek s meglehetősen részüket alkalmi dolgozatok képezik. De azért sokszor fontosak ezek is. Különösen kiemelendők az erdélyi iskolákból kikerült nyomtatványok, melyek neveléstörténetünk megírásának nagy szolgálatot tehetnek. — A munka 50 nyomtatott ivre van tervezve s remélhetőleg folyó év végén meg fog jelenni.

Ezután dr. Felméri Lajos leirván az angol középiskolák szervezetét, ösmertette egyik angol középiskolai igazgatónak Thring Eduardnak, ki az erélyes angol igazgatók közt is hires erélyességéről, „A tanítás elmélete és gyakorlata“ czimű munkáját s majd Beard Károlynak Luther születésének 400 éves évfordulója alkalmára készült, de azért nagy apparatussal és tudománnyal irt, a „Reformatio és a modern gondolkodás és tudomány viszonya“ czimű művét. Előbbi megjelent az orsz. középiskolai tanáregyesület Közlönyének XVII. évfolyam. 5. számában.

Az 1883 decz. 8-dikán tartott szakülésen Turbucz Ferencz mutatta be „Az emberi beszéd eredetének ismertetése“

czimű munkájának bevezető részét. Szerző a nyelv eredetének kutatásánál a nyelv hangjai és a zene közti belső rokonságból indulván ki, a nyelv zenei alkatelemeire tett, találó észrevételekkel lepte meg hallgatóságát.

Utána dr. Finály Henrik egyet. ny. r. tanár, ki még a mult havi ülésen indítványt tett volt azon előmunkálatok megkezdésére vonatkozólag, melyek a magyarországi közép- és újkori latinság szótárának szerkesztésére anyaggyűjtéssel megvethetnők az alapot, a szakosztály felhívására részletes indokolás és czélszerű tervezet kíséretében nyújtotta most be javaslatát. Bevezetésül elmondá, miként volt Magyarország a mívelt Európában az az állam, mely a legtovább ragaszkodott a hivatalos latin nyelvhez, úgy, hogy alig 50 évvel ez előtt nem volt Magyarországon hivatalnok, ügyvéd, orvos, pap, tanár, ki ne beszélt és ne irt volna latin nyelven, sőt nem ritkán a nők is olvastak és irtak latinul. Az a latin nyelv azonban, a melyet a közép- és újkorban Európaszerte beszéltek vagy irtak, nem a Cicero nyelve volt, hanem az ugy nevezett *media* és *infima* latinítás, melynek szerkezete, de főként szókincse a különböző országok szerint különböző volt, úgy, hogy megértésükre nem elegendő a *classica latinitas* ismerése.— Ezen elkoresosult latin nyelvvel azonban a tudomány emberei lépten-nyomon találkoznak s a különböző nemzeteknél abban a sorrendben igyekeztek megfelelő szótárakat szerkeszteni, a mint a nemzeti nyelvek kezdték kiszorítani a hivatalos használatból a latin nyelvet. Előljárt Franciaország, hol Ducange 1678-ban adta ki „*Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitalis*” czimű szótárát; a munka nincs befejezve s úgy Francia-, mint Németországban rendkívüli szorgalommal dolgoznak az anyag összegyűjtésén és értékesítésén. Hazánkban a középkori oklevelek s más iratok gyűjtése és kiadása újabb időben nagy lendületet vett. Ugy az Akadémia, mint a Történelmi Társulat a legszebb buzgalmat fejtik ki az ily irányú törekvések támogatásában s egyesek sem maradnak hátra. Annál feltűnőbb, hogy még nem történt semmi annak a nyelv- és szó anyagának az összegyűjtésére, a mely ez iratokban, mint a magyarországi közép- és újkori latinság különleges sajátága kétségen kívül fenn van tartva. Pedig az összegyűjtésnek épen most volna legjobb ideje, midőn egyfelől lendületet vett az oklevelek közzététele, másfelől még élnek azok az emberek, kik mint élő tanúi a latin kornak, sok oly kifejezésnek tudnák saját tudomásukból megmondani az értelmét, a melyek kifürkészése egy pár évtized múlva nem lesz lehetséges. Végül az anyaggyűjtés módozatára ajánlott indítványozó czélszerű tervezetet.— A szakosztály örömezt magáévá tette az indítvány eszméjét, melegen ohajtva annak lehető keresztülvitelét, de tekintve, hogy ekkor a tervezésnek még lényeges főadatait nem oldotta volt meg, a fontos és maga után bizonyára nagy munkát vonó indítvány felett az érdemleges határozathozatalt valamely későbbi ülésére halasztotta.

Az 1884 január 12-dikén tartott ülésen dr. Mika Sándor egyetemi magán tanár mutatott be néhány részletet „Az investitúra kérdése a császárság és pápaság első küzdelmében“ című munkájából, melyet t. olvasóink a jelen füzetben vesznek. Utána Turbucz Ferencz folytatta az emberi beszéd eredetének multkor elkezdett ismeretetését.

A február 16-dikán tartott szakülésen Hegedüs István ref. gymn. igazgató olvasta fel „Közéletünk árnyképe“ című tanulmányát. Felolvasó rajzolván a mai értelmi kultura századában lábra kapott utilitarismust, a folyton terjedező corruptiot, fájlalá egy olyan moralis közhatalom hiányát, a minőre Rómában a censor mint felsőbb birói hatalomra hivatkozhatott; a minő volt a középkorban az egyház. A protestans szószék is erkölcsbirói szék vala, a 18. évszázban pedig a rationalismus által isteni kijelentésszerű joggal ruházott föl maga a józan ész. A jelen korban a sajtó ragadta kezébe az erkölcsbiráskodást s ezt egy Junius méltóan is gyakorolta, de azóta a sajtó nagyott súlyodt, felolvasó szerint, a közönség mulattatására törekszik, érdekkörök és rejtett pártcélok szószólója, léha pletykák tárháza, nincs előtte semmi szent, mit vitába ne vonna. Ilyen bajokkal szemben felolvasó erőteljes társadalmi közhatalom szervezését sürgeti és együttes hatalmas föllépést az erkölcsi elvet pótolni kész utilitarismus ellen.

Hegedüs után dr. Ferenczi Zoltán egyet. magán tanár olvasta föl fennebb közölt Észrevételeit Bánk bán jelleméről Kátóna József tragoediájában.

A márczius 8-dikán tartott szakülésen dr. Brassai Sámuel olvasta fel a Budapesti Szemlének szánt „Nyelv és Irodalom“ című dolgozatát. Nevezett folyóirat januáriusi számában ugyanis Szarvas Gábor egy akadémiai felolvasását soroztatá be e cím alatt: „Nyelvhibák és teendőink.“ Ebben szórendi hibák, nem helyesen használt utóljárók és igekötők vannak megróva és végre „szövetkezés“-re szólíttatnak fel a hibák irtása végett az ügybarátok.

Az értekezés néhány pontja ellen lépe fel hol tagadólag, hol igazítólag felolvasó s azon kívül pótlék-észrevételeket tett mind a „nyelvhibák“, mind az ajánlott „szövetkezés“ tárgyában.

Dr. Schilling Lajos,
szakoszt. titkár.